

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ ЗМІСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЇЇ СУЧАСНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

УДК 37.014.54

Світлана Вігер, аспірант Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ ЗМІСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЇЇ СУЧАСНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

У статті охарактеризовано сутність, особливості, цілі та основні підходи у реалізації принципу наступності у розвитку сучасної системи економічної освіти, окреслено переваги та доведено необхідність об'єднання зусиль середньої та вищої школи для забезпечення неперервної гнучкої системи освіти.

Ключові слова: наступність освіти, неперервна підготовка фахівців, профільне навчання.

Лит. 8.

Постановка проблеми. Нові вимоги сьогодення до спеціалістів економічного профілю привели до необхідності розгляду проблеми забезпечення наступності змісту економічної освіти, яка полягає у визначенні тісного зв'язку деяких компонентів, змісту, форм, методів навчання на різних його етапах і дозволяє осмислити вивчений матеріал на більш високому рівні, закріпити здобуті знання новими, розкрити нові зв'язки, завдяки чому збільшується якість засвоєння знань, умінь і навичок. Тому реалізація принципу наступності носить характер об'єктивної необхідності.

У “Концепції загальної середньої освіти (12-річна школа)” одним з пріоритетів оновлення змісту освіти є забезпечення наступності навчального змісту і вимог щодо його засвоєння між загальноосвітньою підготовкою та вимогами вищої освіти. Проте відносини між різними рівнями й етапами становлення цілісної системи у процесі здобування знань і вмінь, формування економічних мотивів і потреб характеризує недооцінка наступності, як дидактичного принципу.

Вивчення проблеми дає можливість констатувати, що в Україні накопичений певний досвід із організації наступності у навчанні учнів і студентів, їх економічного виховання. Проте наукові розробки питань, що стосуються дидактичного змісту наступності та методів її реалізації, не досліджені на рівні вираженого комплексного підходу до теоретичного обґрунтування та експериментальної перевірки в системі “школа – ВНЗ”.

Тому актуальним є аналіз реалізації принципу наступності і систематизації економічної підготовки учнів шкіл та студентів вищих навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема наступності в освіті досліджується в педагогічній науці і практиці протягом багатьох років. Сутність наступності, її місце і роль в загальнодидактичному плані розкривається в роботах В.І. Тереса [7], В.В. Петренко [5],

О.М. Горбань, В.М. Огаренко, О.Г. Тягушева [1], І. М. Реутової [6], та ін.

Аналіз різних проявів наступності в навчанні покладено в основу пошуку раціональних форм взаємодії таких ланок системи освіти, як школа – профтехучилище (В. Мадзігон, Л. Прилук, В. Лихач), школа – технікум (П. Олійник), школа – ВНЗ (С. Городник, Ю. Кустов, В. Хорошко, П. Шавір).

Питанням наступності у професійній підготовці фахівців були присвячені дисертаційні дослідження Ю.А. Кустова, А.В. Литвина, О.Ю. Пінаєвої, наукові праці М.М. Безрядіна, І.О. Борисенка, О.Ф. Брехова, В.М. Манько, Г.Н. Щевелевої, Я.В. Цехмістера. Значення наступності в економічній освіті розкрито в дисертаційній роботі В.І. Терес.

Мета статті: обґрунтувати дидактичну роль забезпечення наступності в економічній освіті учнів школи і студентів вищого навчального закладу економічного профілю (аналіз стану проблеми забезпечення наступності в економічній освіті учнів школи і студентів вищого навчального закладу економічного профілю).

Основні результати дослідження. Уперше педагогічний принцип наступності був проголошений в кінці 1918 року в документі “Основні принципи єдиної трудової школи”, у написанні якого брали участь Н. Крупська, А. Луначарський. “Вся система нормальних шкіл від дитячого садка до університету, – підкреслюється в документі, – являє собою єдину школу”.

Проблема наступності не є новою в педагогіці. Цією проблемою займалися такі видатні педагоги та філософи минулого як Я. Коменський, А. Дистервег, І. Песталоці, К. Ушинський та ін. К.Д. Ушинський наголошує на необхідності “прив'язати до старого, яке міцно вкоренилось, все те, що вивчається” розглядає наступність як “педагогічне правило, від якого залежить успіх будь-якого навчання”. Я.А. Коменський вважаючи наступність необхідним елементом навчально-виховного

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ ЗМІСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЇЇ СУЧАСНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

процесу писав: “Кожен може піднятися на найвищу вежу, якщо він йде сходами, проте, якщо ви знищите кілька сходинок, він або не буде спроможним рухатися вперед, або опиниться у прірві”.

Кожний період розвитку педагогічної теорії та практики пропонує свій варіант розв’язання проблеми наступності.

В умовах профілізації старшої школи актуальним стає питання наступності викладання профільних дисциплін в старших класах загальноосвітньої школи та в ВНЗ економічного профілю.

У Національній доктрині розвитку освіти в Україні наголошується: неперервна освіта реалізується шляхом забезпечення наступності змісту та координації навчально-виховної діяльності на різних ступенях освіти, які функціонують як продовження попередніх і передбачають підготовку осіб до можливого переходу на наступні ступені; забезпечення зв’язку між загальною середньою, професійно-технічною, вищою та післядипломною освітою, створення інтегрованих навчальних планів і програм [4].

Якість підготовки спеціалістів у ВНЗ залежить від навчання в середній школі, а вищий навчальний заклад, у свою чергу, здійснює вплив на розвиток середньої школи. Сутність наступності полягає в тому, що при зміні цілого як системи, зберігаються окремі його компоненти і способи організації. Його основою є досягнуте на попередніх етапах. Як педагогічний принцип, наступність визначає тісний зв’язок деяких компонентів, змісту, форм, методів навчання на різних його етапах та ступенях. Наступність дає осмислення вивченого матеріалу на вищому рівні, закріплює вивчені знання новими, розкриває нові зв’язки, завдяки чому збільшується якість засвоєних знань, умінь і навичок. Говорячи про наступність між середньою і вищою школою, треба мати на увазі той фундамент знань, умінь і навичок, культуру інтелектуальної праці, які формує середня школа і з чим випускники приходять до ВНЗ. Наступність передбачає готовність випускників школи до навчання у ВНЗ, здатність до систематичної розумової праці, що визначається інтелектуальним розвитком, засвоєнням методів самоосвіти. Інший бік наступності – науково-матеріалістичний світогляд, волюва і моральна стійкість, комунікативність, навички самостійного життя.

Аналізуючи різні підходи науковців до поняття наступності, можна окреслити основні її ознаки:

- 1) послідовність і системність у розміщенні навчального матеріалу;
- 2) обґрунтована побудова програм, підручників;

- 3) дотриманням послідовності руху від нижчого до вищого ступеня викладання і учіння на різних ступенях;

- 4) узгодженість ступенів і етапів навчально-виховного процесу;

- 5) встановлені необхідного зв’язку і правильного співвідношення між знаннями, незалежно від того, з якої області вони отримані;

- 6) урахування вікових особливостей учнів, рівня їх попередньої освітньої підготовки і розумового розвитку;

- 7) зв’язок і узгодженість форм, методів і засобів навчання.

Важливою рисою, що забезпечує наступність у навчанні, є оптимальне розміщення навчальних тем у тематичному плані програми і доцільний розподіл навчального матеріалу між ними, що дає змогу будувати процес навчання таким чином, щоб кожна попередня тема знайшла свій розвиток у наступній.

Наступність змісту освіти в процесі навчання має два етапи:

- 1) вияв наступності у змісті і методичне “препарування” навчального матеріалу, що сприяє осмисленню учнями наступності знань, які вони здобувають у навчальному процесі;

- 2) реалізація наступності в процесі навчання за допомогою певних форм, методів, прийомів та засобів.

Отже, змістовна наступність забезпечується створенням зв’язаних навчальних планів і програм, їхнім узгодженням з окремими провідними освітніми галузями з урахуванням провідної діяльності та росту компетентності вихованців.

Нові економічні відносини, що поступово стверджуються у державі, значно поглиблюють вимоги до змісту і організації економічної освіти. А це, у свою чергу, вимагає нових підходів до підготовки спеціалістів економічного спрямування. Аналіз стану процесу такої підготовки розкривають ряд суттєвих протиріч між станом економіки держави та сформованим типом економічного мислення студентів, між цілями економічної підготовки у нових економічних умовах та другими елементами процесу економічної підготовки – змістом, методикою, його організацією або, в цілому, технологіями підготовки; між положеннями нормативних документів та змістом навчальних планів і т.д.

З огляду на вищесказане, важлива роль належить проблемі забезпечення наступності змісту освіти між різними етапами та ступенями її розвитку.

Упровадження безперервної економічної освіти в школі, як важливий фактор модернізації

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ ЗМІСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЇЇ СУЧАСНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

освітньої системи, дає можливість створити єдиний освітній економічний простір, забезпечити послідовність у викладанні основ економіки, дати можливість поетапно опанувати економічні знання. Звідси виникає потреба в об'єднанні зусиль середньої і вищої школи для розробки та реалізації освітньо-професійних програм, розвитку академічної мобільності, залучення в школу науковців, для створення національних і регіональних банків наукової і навчально-методичної інформації, забезпечення доступу до світових телекомунікаційних і комп'ютерних мереж.

Проте, аналіз численних проявів тенденцій інтеграції показує, що відсутність належної уваги до наступності між ступенями навчання призводить до неузгодженості ступенів освіти та відсутності координації у діях зацікавлених установ. Це знижує якість підготовки фахівців, веде до фрагментарності та формалізму знань учнів і студентів, до зниження розвитку їх творчих можливостей.

Між навчальними закладами існують суперечності в організації навчального процесу, зокрема щодо обсягу навчального матеріалу і відмінностей методики його викладання та форм перевірки успішності на різних ступенях навчання. Значні труднощі виникають також під час опрацювання інтегрованих навчальних планів. Це зумовлено тим, що перехід на вищий ступінь за наскрізним планом потребує перенесення на нижчий ступінь навчання значної частини змісту навчання з певних предметів.

Доведено, що найбільш ефективно здійснюється наступність, якщо між вищим і загальноосвітнім навчальним закладом існують прямі зв'язки, які допомагають ліквідувати прогалини в змісті освіти та структурі навчального процесу. Прямі зв'язки між школою і ВНЗ допомагають учневі не тільки поглибити знання, а й зробити правильний вибір майбутньої професії і успішно адаптуватись до умов навчання у ВНЗ.

Для досягнення наступності в системі "школа – ВНЗ", в першу чергу необхідно використовувати потенціал ВНЗ, активізувати творчі та інтелектуальні можливості учнів, надаючи їм професійну спрямованість та з'ясувати тематику й обсяг засвоєної додаткової інформації (за рахунок спецкурсів і факультативів), необхідної для вступу в обраний ВНЗ.

Гнучку систему профільного навчання забезпечує різноманітна комбінація навчальних предметів і курсів за вибором: базові – обов'язкові, інваріантні – спрямовані на завершення загальноосвітньої підготовки,

профільні розширеного змісту – спрямовані на підготовку випускників до наступної професійної освіти й елективні – "підтримують" профільні предмети на високому рівні або слугують внутрішньо-профільній спеціалізації навчання і побудові індивідуальних освітніх траєкторій.

При цьому старшокласники здобувають з обраного профілю глибокі й різнобічні знання, міцні практичні навички, що полегшує їм підготовку до незалежного тестування та вступу до обраного ВНЗ. Тобто між школою і ВНЗ здійснюється співробітництво, відоме в світі як *cooperative learning* (кооперативне навчання).

Виходячи з основних цілей дотримання принципів наступності освіти, уніфікації стандартів, навчальних планів і програм, розробки навчально-методичної документації, основними формами співробітництва учасників в системі освіти є:

1. Аналіз державних освітніх стандартів середньої та вищої професійної підготовки фахівців та створення комісій для розробки інтегрованих навчальних планів і програм.

2. Проведення спільної наукової роботи: залучення співробітників, учнів, студентів закладів до участі в наукових конференціях, проведення науково-методичних семінарів, заняття науково-технічною творчістю та іншими видами творчої діяльності (робота в архівах, бібліотеках, тощо) відповідно до їх індивідуальних якостей і нахилів тощо.

3. Створення системи підвищення кваліфікації та стажування викладачів навчальних закладів середньої ланки: співробітництво з працівниками університету у створенні методичних матеріалів, виконання творчих робіт і методичних розробок під керівництвом провідних вчених ВНЗ у період атестації педагогів коледжів.

4. Спільна навчально-методична робота: спільне видання навчально-методичної літератури [1].

На перший погляд здається, що діяльність у системі "школа – ВНЗ" стосується переважно старших класів середньої школи. Проте без належної роботи вчителів і учнів на підготовчому етапі (1 – 7 кл.), етапі допрофільної підготовки (8 – 9 кл.) із вибору спочатку профілю навчання, ефективне профільне навчання у старших класах (10 – 12 кл.) було б неможливим. Тому на підготовчому етапі організуються короткострокові предметні курси за вибором з метою зацікавлення учнів предметом чи предметами, до яких лежить душа.

Отже, для успішної профорієнтаційної роботи та професійного самовизначення учнів необхідна системна робота, починаючи з початкової школи.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСТУПНОСТІ ЗМІСТУ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ЇЇ СУЧАСНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ

Необхідною умовою успіху в цьому є тісне партнерство із ВНЗ. Крім того, зважаючи на швидку зміну наукової та професійної інформації, необхідно виробляти в учнів потребу в самостійному оволодінні інформацією для професійного вдосконалення протягом усього активного і творчого життя людини.

Загальноосвітня школа може забезпечити неперервну економічну підготовку і удосконалити економічну освіту підростаючих поколінь, проте залишається ще багато невирішених проблем:

1. Вузкопрофільність економічної освіти та невисока активність шкіл по впровадженню економічних спецкурсів та факультативів у навчальні варіативні плани.

2. Недостатня кількість вчителів економіки, які мають знання змісту предмету на поглибленому рівні.

3. Недостатня поінформованість учнів, батьків про наявність курсів за вибором та факультативів економічного спрямування.

4. Відсутність курсів за вибором та факультативів економічного спрямування у школах I – II ступенів.

5. Низька активність вчителів по створенню авторських програм спецкурсів і факультативів.

6. Недостатнє навчально-методичне забезпечення курсів за вибором і факультативів.

7. Недостатня матеріальна база (відсутність кабінетів економіки, комп'ютерної техніки), а також недостатнє володіння навичками роботи з електронними засобами навчання не дозволяють ефективно використовувати інформаційні технології в навчальному процесі.

Врахування у вузівській практиці позитивних і негативних сторін знань і умінь, отриманих у загальноосвітній школі, є найважливішою вимогою принципу наступності.

Теоретична і прикладна розробка принципу наступності допоможе середній і вищій школі ефективніше реалізувати ідеї діалектики навчально-виховного процесу, в тому числі його економічного аспекту.

Таким чином, наступність середньої і вищої школи з точки зору економічної освіти і виховання означає поєднання функціональних економічних завдань кожного рівня. Загальноосвітня школа зобов'язана підготувати випускника до активної участі в економічному житті, прищепити йому навички економічного мислення, а вища школа – розвинути ці навички, поглиблювати знання

економічних закономірностей, навчати майбутнього спеціаліста (з врахуванням сфери прикладання його праці) прийомам і методам економічної освіти і виховання. Це загальна лінія, що об'єднує два рівні.

Висновок. Отже, ефективною умовою реалізації принципу наступності в економічній освіті учнів школи і студентів ВНЗ є узгоджена взаємодія цих освітніх закладів щодо професійного спрямування навчання. Співпраця учителів школи і викладачів ВНЗ зі створення спеціальних творчих груп з підготовки підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, опорних конспектів, підвищення кваліфікації учителів на базі ВНЗ має дати свій позитивний результат.

1. Горбань О.М., Огаренко В.М., Тягушева О.Г. *Управління взаємодією навчальних закладів різного рівня у навчально-науковому комплексі* / О. Горбань // *Наукові записки АНВШУ*. – К., 2008. – Том III. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документа: <http://anvsu.org.ua/index.files/articles/gorban01.htm>

2. Коменский Я.А. *Избранные сочинения*. М.: Педагогика, 1998. – Т. 1. – 655 с.

3. Концепція профільного навчання в старшій школі // *Інформ. зб. Міністерства освіти і науки України*. – 2003. – №24. – С. 3 – 15.

4. *Національна доктрина розвитку освіти / Нормативне правове забезпечення освіти*. У 4-х ч. Х.: Видав. гр. "Основа", 2004. – Ч. 1. – 144 с.

5. Петренко В.В. *Наступність форм навчання в загальноосвітній школі і вищому закладі освіти як засіб дидактичної адаптації студентів*: дис. канд. пед. наук: 13.00.09 / Волинський державний університет імені Лесі Українки. – Луцьк, 2005.

6. Реутова І.М. *Аналіз проблеми наступності в системі неперервної освіти*. / *Didactics of mathematics: Problems and Investigations. Issue № 29*, 2008.

7. Терес В.І. *Психологічні засади наступності в економічному вихованні учнів і студентів*. // *Психологія. Збірник наукових праць НПУ імені М.П. Драгоманова*. Випуск 17. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2002. – С. 246 – 249.

8. Чернова К. *Проблема наступності* // *Завуч*. – 2005. – Листопад (№ 32).

Стаття надійшла до редакції 15.12.2011

